

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A FELSŐOKTATÁS HASZNÁNAK ÉS FINANSZÍROZÁSI
RENDSZERÉNEK VIZSGÁLATA, VALAMINT A MAGYAR
RENDSZER BEMUTATÁSA

Készítette: Halácsy Dániel Máté
Alkalmazott Közgazdaságtan
2012

Szakszeminárium-vezető: Németh András Olivér

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Az emberi tőkeelmélet	4
2.1. Az emberi tőke fogalma	4
2.2. A humán tőke fogalmának bevezetése	4
2.3. Az emberi tőke kialakulása	5
2.4. Az emberi tőke tulajdonságai	6
2.5. Emberitőke-beruházás	7
3. Az oktatás költsége és haszna	10
3.1. Költség-haszon elemzés	10
3.2. Kik szerepelnek az elemzésben?	10
3.3. Az egyéni költségek	10
3.3.1. Az egyén közvetlen költségei	11
3.3.2. Az egyén közvetett költségei	11
3.3.3. Az egyéni nem pénzbeli költségek	11
3.4. A társadalom költségei	12
3.4.1. A társadalom közvetlen költségei	12
3.4.2. A társadalom közvetett költségei	12
3.5. Az egyén haszna	13
3.5.1. Az egyéni nem pénzbeli hasznok	14
3.6. A társadalom haszna	15
3.6.1. Az oktatás externális hatásai	16
4. A felsőoktatás finanszírozása	17
4.1. Ki fizessen a diplomáért?	17
4.2. A felsőoktatás szolgáltatásának alapelvei:	17
4.3. Az állam szerepvállalása	18
4.4. A felsőoktatás finanszírozásának alapmodelljei	19
4.4.1. Intézményfinanszírozás tandíjak nélkül	19
4.4.2. A normatív finanszírozás rendszere	20
4.4.3. A piaci alapú oktatásfinanszírozás rendszere	21
4.4.4. A kvázipiaci alapú oktatásfinanszírozás (állami tandíjtvállalás rendszere)	22
5. A magyar felsőoktatási rendszer	24
5.1. A magyar felsőoktatási intézményekről	24
5.2. A felsőoktatási intézmények finanszírozása Magyarországon	25
5.2.1. A normatív finanszírozás rendszere	26
5.3. Aktuális változások és tervezetek a magyar felsőoktatási rendszerben	28
5.3.1. Az állami finanszírozás megreformálása	28
5.3.2. A részösztöndíjas képzés és a hallgatói szerződések	28
6. Összefoglalás	31

1. Bevezetés

A tudás a civilizáció születésétől kezdve, de talán már az első emberi társadalmak kialakulása óta is előnyt és sokszor hatalmat jelentett. Az ősi időktől fogva az emberek megszerzett tapasztalataikat és ismereteiket próbálták átadni egymásnak, mert rájöttek arra, hogy a tanulónak átadott ismeret rajta keresztül a tanítóra is kihat, hiszen az emberi társadalmakban az egyéni munkából a társadalom tagjai is valamilyen szinten részesülnek. Amikor az ősközösség egyik tagja megmutatta társainak, hogyan lehet tüzet gyújtani, az emberiség összessége által birtokolt tudás mennyiségét gyarapította. Ezt mai szóval oktatásnak nevezzük. Ha ez a folyamat nem kezdődik el, vagy nem folytatódik, és a tudás nem öröklődik emberről emberre, generációról generációra, a mai modern társadalmak sem léteznének.

Véleményem szerint tehát az oktatás a mai társadalmak kialakulásának és az emberiség fejlődésének egyik alappillére. Míg az ókori vagy középkori társadalmakban a tudás csak szűk rétegek számára volt elérhető, és a tanulás a kiváltságosok joga volt, az oktatás elterjesztése a későbbi korszakokban egyre fontosabb feladattá vált. Mára már a nagyon szegény, fejlődő országokat kivéve, az oktatás minden államban jól strukturált intézményi keretek közt zajlik, és egyre több, az „élethosszig tartó tanulás” eszméjéhez hasonló inspiráció hat az emberekre, hogy a technika gyors fejlődésével lépést tartva magukat fejlesszék, és egyre magasabb szintű képzettség birtokába jussanak.

Az egyén felhalmozott képességeinek és szaktudásának értéke az általa végzett munkában is megmutatkozik. Ez azt jelenti, hogy az adott területen a képzettebb ember ugyanazt a munkát rövidebb idő alatt tudja elvégezni, vagy ugyanannyi idő alatt több vagy jobb minőségű terméket, vagy szolgáltatást képes előállítani. Mindezt úgy, hogy nem változik a felhasznált fizikai tőke mennyisége, illetve a gyártási technológia. Ez közgazdasági értelemben véve nagyobb hatékonyságot jelent, persze jelen esetben azért mégsem minden tőkemennyiség állandó. Az a szaktudás, tapasztalat, amely értéke az emberi munkán keresztül a késztermékben megjelenik, szintén egyfajta tőkeként viselkedik. Érték, amely önmaga is értéket teremt. Ez az emberi tőke, más néven humán tőke, amely fogalom esszém fő témájának, a felsőoktatás finanszírozásának alapját képezi majd.

Szakdolgozatom első fele a humántőke és az oktatás témakörét vizsgálja. Itt részletesen kifejtem a humántőke fogalmát, tulajdonságait és fontosságát. Ezután foglalkozom a humántőke megszerzését és bővítését célzó folyamattal, egyszerűbben meg-

fogalmazva az oktatással, ezen belül is a felsőoktatással. Az oktatási rendszerben ismereteket, tapasztalatokat szerzünk, közgazdasági értelemben gyarapítjuk humán-, azaz emberi tőkénket. Mint minden tőkének, így a szóban forgónak is a megszerzése valamilyen beruházás eredménye, így az oktatás felfogható úgy is, hogy emberi tőkébe ruházunk be. Az országok többségében a közoktatás ingyenes, és minden állampolgár számára alanyi jogon jár, viszont csak alapvető ismereteket nyújt. A felsőoktatás esetében azonban már ténylegesen beruházási döntést kell hoznunk. El kell döntenünk, hogy megéri-e magasabb szintű tudásba fektetni, vagyis a jövőben nagyobb hasznunk származik-e majd belőle, mint amennyit a jelenben erre fordítunk. Érdekes ennél a résznél megvizsgálni, hogy ki és mennyit investál a humántőkébe, és milyen motiváló tényezők hatnak az egyes szereplőkre befektetési döntéseik meghozatalánál.

Így jutunk el a tanulmány második feléhez, ami magáról a felsőoktatás finanszírozásáról szól. A dolgozat eme része bemutatja a felsőoktatás finanszírozásának alapmodelljeit, megvizsgálja az előnyeit és hátrányait, valamint betekintést ad azok gyakorlati alkalmazásába is, a magyar felsőoktatás jelenlegi finanszírozási rendszerén keresztül. A finanszírozási rendszerrel kapcsolatos fejezetekben kutatásaim alapját már az új, 2012-ben hatályba lépő Felsőoktatási Törvény képezte. Ehhez kapcsolódóan szakdolgozat zárásaként említést teszek a magyar felsőoktatás-finanszírozás rendszerének aktuális változásairól, illetve ezek tervezeteiről is.

2. Az emberi tőkeelmélet

2.1. Az emberi tőke fogalma

Az emberi tőke nem más, mint az emberek tudásának, tapasztalatainak, képességeinek összessége. A fogalom a 17. században látott napvilágot, amikor is a korabeli közgazdászok egy igen érdekes problémával szembesültek: Tételezzük fel, hogy a gazdaság a termeléshez tőkét és munkaerőt használ fel. Adott két, gazdaságilag nagyon hasonló ország, amik közel azonos mennyiségű termelőeszközzel, vagy egyéb fizikai tőkével, valamint egyforma számú munkaerővel és azonos technológiával rendelkeznek, de a kibocsátásuk mégis különbözik egymástól. Ennek az egyenlőtlenségnek a megoldásához be kellett vezetni egy új tényezőt, ami kiegyenlíti ezt a differenciát, vagyis, hogy ha minden eddig ismert tényezőtől egyforma mennyiséget használunk fel a termeléshez, miért nem lesz mégis ugyanannyi a kibocsátás. Az azonos technológiai szint fennállása kizárja, hogy a termelőeszközök minősége, vagy fejlettsége miatt legyen nagyobb a produktivitás. A választ tehát a másik termelési tényezőben, a munkában kellett keresni. Ennek minőségében lehet tehát eltérés a két ország között, vagyis a két gazdaság különböző humántőke-állománnyal rendelkezik.

Azelőtt a tőkéről csak mint tárgyasult, értékteremtő értékről beszéltek. Nagy valószínűséggel a mai embernek is először valami termelő gépsor, vagy eszköz, netán befektetett pénz jutna eszébe a tőke szó hallatán. Az emberi munka mögött álló értékek felfedezése azonban már a fogalom kissé elvontabb továbbgondolását igényli. Ez akár erkölcsi tekintetben is furcsán hangozhat, hiszen olyan érzetet kelt, mintha az emberekről mint pusztán termelőeszközökről, vagy akár mint rabszolgákról beszélnénk.

2.2. A humán tőke fogalmának bevezetése

William Petty (1623-1687) volt az első, aki megkísérelte meghatározni a humán tőke értékét. Adam Smith a Nemzetek gazdagsága című művében szintén említést tesz az emberi tőkéről. Szerinte az állótőke részének kell tekinteni:

„Negyedszer, a lakosság, illetve a társadalom valamennyi tagjának minden gazdaságilag hasznos tudását és képességét. Az ilyen tudás és készség megszerzése tényleges kiadásokat jelent, mivel megszerzőjét neveltetése, tanulmányai vagy tanonckodása idején is el kell tartani; alapjában véve úgy kell felfogni őket, mint az illető személyben rögzült és megtestesült tőkét. Ez a tudás és készség az illető személy vagyonának egy része, de egyben része ama társadalom vagyonának is, amelyikhez a személy tartozik. A munkás

*fokozott egyéni kiképzését ugyanúgy foghatjuk fel, mint a munkát megkönnyítő és meg-
rövidítő gép vagy szerszám beszerzését: bizonyos kiadást jelent ugyan, de ez profittal
együtt megtérül*” [Smith (1992), 282.o.]

Marshall, Giffen, Nicholson és a korábban már említett Petty kísérletet tettek az egy főre eső humántőke pontos értékének meghatározására különböző nemzetek vonatkozásaiban, sőt néhány közgazdász a háború során elhunyt emberek által okozott humántőke-veszteség mérésével is megpróbálkozott. [Varga (1998)]

2.3. Az emberi tőke kialakulása

Az emberi tőke nagyon összetett, kialakulását rengeteg tényező befolyásolja. Itt nem elég egyszerűen az iskolára vagy egyetemre gondolni. Az egészségünk, a fizikai és lelki fejlődésünk ugyanúgy az általunk birtokolt tőke része, mint az oktatás során felhalmozódott tudás. Gary S. Becker Nobel-díjas közgazdász könyvében például egy egész fejezetet szánt a családi háttér fontosságára a humántőke szempontjából. Szerinte nagyon fontos az, hogy valaki milyen családból származik. Ezek a nevelésbeli eltérések az idő múlásával felerősödnek, multiplikálódnak. Az a gyerek, akit szülei kedvesen és szeretettel nevelnek, motiváltabb lesz, jobban tanul és jobb eredményeket ér el, mint az a gyerek, akire otthon jutalom helyett verés vár. Becker pozitív összefüggést vélt felfedezni a szülők és gyermekeik majdani fizetései között. Az átlag fölött kereső szülők gyermekei tehát elméletileg szintén átlag fölött, míg az átlag alatti jövedelemmel rendelkezők gyermekei átlag alatt fognak keresni. Ez a feltevést persze nagyban befolyásolja az állami hozzájárulás mértéke az oktatás finanszírozásában. Egyértelmű, hogy a módosabb családok több pénzt tudnak gyermekeik taníttatására áldozni, így amennyiben csekély az állami támogatás, azok képzetebbek lesznek, és így jobb jövedelmi viszonyok elé néznek, mint a szegényebb rétegek utódai.

[Becker (1993)]

Úgy gondolom azonban, hogy nagy mértékű állami oktatásfinanszírozás esetén is a képzetebbek, tehát jobban kereső szülők gyermekei szintén képzetebbek akarnak majd lenni, hiszen ezt a példát látják a családban, ez motiválja őket, és képzettségük révén ők maguk is jól fognak keresni.

Ha úgy vesszük, minden ember vele született tulajdona a humán tőke, amit az idő múlásával akaratlanul is élete végéig fejleszt. Ebben segítségére lehetnek azok az örökölt képességek, készségek, amik némely területen erősebbé, máshol gyengébbé teszik őt másoknál. Ezek az erősségek, gyengeségek nyilván valóan a társadalom egé-

szét tekintve kiegyenlítődnek, vagyis ami az egyik ember gyengesége, az a másik erőssége lehet.

Tudásunk egy részét tehát az „életből merítjük”, a mindennapi kihívások tanítanak minket, jó példa erre mondjuk a munkában szerzett tapasztalat, vagy a minket körülvevő kulturális és társadalmi normák elsajátítása.

Jelentős tudásrészt viszont tanulással, az oktatás során szerzünk meg. A tanulás voltaképpen nem más, mint egy hosszú folyamat, aminek a célja tudásunkat, képességeinket, vagyis humán tőkénket fejleszteni. Ez a tudás később hasznunkra válhat a munka világában és segítségével több és/vagy jobb munkát tudunk majd végezni és az így megnövekedett hozamból mi is részesülünk. Előbb azonban nekünk kell áldozatot hoznunk, hogy később ezt a nyereséget realizálhassuk. Az egész úgy működik tehát, mint egy beruházás, hiszen termelőeszközbe – a saját tudásunkba – ruházunk be. Itt kerül előtérbe a humántőke-beruházás fogalma, hiszen az oktatás nem más, minthogy időnk nagy részét tanulással töltjük el, aminek közvetlen és közvetett költségeit beruházásként kell tekintenünk: „Időt és pénzt áldoznak a jelenben a jövőbeli – pénzbeli és nem pénzbeli – haszon reményében.” [Varga (1998), 13.o.]

2.4. Az emberi tőke tulajdonságai

- Amíg az általános értelemben vett tőke – a fizikai tőke – adható, vehető, bármikor átcsoportosítható, addig az emberi tőke nem választható el az azt birtokló egyéntől. Igaz tehát a mondás, miszerint amit az ember egyszer megtanul, azt soha senki nem veheti el tőle.

A humán tőke legfőbb sajátossága tehát, hogy illikvid, vagyis nem tulajdonítható el; nem ruházható át; nem lehet elajándékozni; élettartama megegyezik tulajdonosa élettartamával. [i.m.]

- Mivel elidegeníthetetlen, létezése szorosan összekapcsolódik tulajdonosa biológiai létezésével, akinek halálakor így a tőke egy része elvesz. Fennmaradhat azonban az emberi tőke azon része, amelyet az egyén továbbadott, vagy amellyel a tudomány vagy technika fejlődéséhez hozzájárult.
- Az emberi tőke birtokosán keresztül szabad akarattal bír, így bármikor kiléphet a termelésből. A munkavállaló akármikor felmondhat.
- Az elavulás szabályai is különböznek a fizikai tőkétől, sőt inkább fordítva működnek. Az emberi tudás akkor avul el, ha nem alkalmazzák, a használat során

viszont bővül és megújul. Az amortizáció jelen esetben a születéstől várható élettartam függvénye.

- Az elavulás fordított szabálya azonban folyamatos emberitőke-beruházást is jelent, vagyis ismereteink alkalmazásával, esetleg továbbképzésekkel folyamatosan fejlesztjük tudásunkat.
- A humántőke értékét nem csak piaci, jogi, vagy gazdasági, de társadalmi viszonyok is befolyásolhatják.

[Sikora (2000)]

2.5. Emberitőke-beruházás

Az ember, vagyis az emberi munka, a föld, a tőke, illetve a vállalkozó mellett közgazdasági szempontból a termelési tényezők csoportjába tartozik. Mint ahogy azt az előző részben is írtam, már a 17. században jelentek meg publikációk a humán tőke fogalmával és szerepével kapcsolatban, ennek ellenére sokáig az emberi munkát mint termelési tényezőt teljesen homogénnek vették. Az általam ismert gazdasági modellek is – feltehetően az egyszerűség kedvéért – egységesnek veszik a munkaerőt, a képletekben az L (Labour) homogén tényező szerepel. Valóban nagyon nehéz lenne egy termelőegység minden dolgozójához személyre szabottan hozzárendelni az ő emberi tőkájében mért termelőképességét, nem beszélve az esetlegesen felmerülő mérési nehézségekről.

Lényegében tehát minden ember különböző mennyiségű / minőségű munka elvégzésére képes, attól függően, hogy mekkora humántőke-bázissal rendelkezik. A rendelkezésére álló humán tőkét az egyén természetesen tanulás, vagyis beruházás árán szerzi meg.

Minden olyan befektetés, ami a termelőképesség javítására szolgál, humántőke-befektetésnek minősül. Ilyen szempontból tekinthetjük beruházásnak az egészségünkre költött pénzt is. Ha egy munkavállaló megnövekedett mennyiségű tudás, tapasztalat birtokában van, termelékenyebbé válik, munkája tehát értékesebb lesz a munkáltatók illetve a gazdaság számára. Ennek következtében magasabb bért ajánlanak majd neki a munkaerőpiacon.

Ez fordítva is igaz, az egyén által birtokolt hasznos humántőke-többség mennyiségét az egyén átlaghoz mért többlettermelésén keresztül lehetne lemérni, minthogy abban mutatkozna meg a fent említett kvalitáskülönbség. [Varga (1998)]

„Az emberi tőke elmélete arra a tapasztalatra épít, hogy a magasabb iskolázottság magasabb keresetekkel jár együtt. Az elmélet képviselői szerint ennek oka az, hogy

a beruházások az emberi tőkébe növelik az egyén termelékenységét. A magasabb iskolázottság tehát a nagyobb termelékenység következtében jár együtt nagyobb keresetekkel [...]. Ez az elképzelés elfogadja a határtermelékenység elméletét” [i.m. , 15-16.o.]

A munkaadó tehát akkor jár el méltányosan, ha a munkavállalókat külön-külön az ő egyéni munkájukból adódó pótlólagos termelés (határtermék) arányában fizeti meg.

$$W_t = W \cdot E_t$$

ahol:

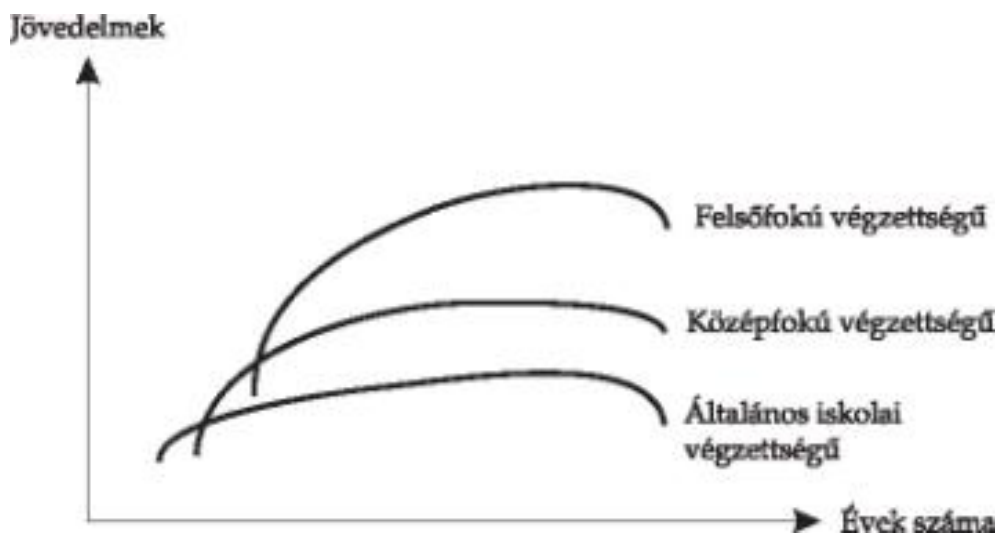
W_t = a bérek a t időszakban

W^* = egy egységnyi emberi tőke bérleti díja

E_t = az emberi tőke egységei

[i.m.]

1. ábra¹

Az **1. ábrán** a különböző iskolai végzettségűek életkereseti görbéi láthatók. Ezek egymás fölött helyezkednek el, alul a legalacsonyabb végzettséghez tartozó kereseti görbe található, ennél feljebb pedig egyre távolodva az egyre magasabb végzettséghez tartozó görbék helyezkednek el. A görbék nem egy pontból indulnak ki, hiszen a magasabb képzettségűek képzési ideje kinyúlik az alacsonyabbakéhoz képest. Ebben az esetben természetesen azt feltételezzük, hogy minden képzésben eltöltött pótlólagos év

¹ Forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/gazdasagtudomany/oktatas-gazdasagtan-1-2-080905>, letöltve: 2012-02-12

növeli tudásunkat, képzettségünket. Láthatjuk azonban, hogy a későbbi munkába állás – és az így elmulasztott jövedelem – néhány év után megtérül, hiszen cserébe magasabb görbén fogunk jövedelmet realizálni.

Kimondhatjuk tehát, hogy az oktatás és az így megnövekedett humántőke-mennyiség, a termelékenység növekedése és ezen keresztül a bérek növekedése szoros összefüggésben áll egymással.

Hegedűs László [2004] az „emberi termelő erőt” három fő ismételthe bontja: a tudás, a tapasztalat és a kvalifikáció. A tudás egy igen hosszú folyamat eredményeként jön létre, és nagyon sokrétű lehet. Ahhoz, hogy későbbi munkánkhoz megfelelő képzettséget szerezzünk elengedhetetlen az oktatás és közvetetten a kutatás. Ez a folyamat leginkább egy beruházáshoz hasonlít: emberi tőkébe ruházunk be, ahol a jövedelmezőség költség-haszon elemzéssel mérhető.

3. Az oktatás költsége és haszna

3.1. Költség-haszon elemzés

Minden beruházás megtérülése megvizsgálható olyan módon, hogy külön vesszük a beruházás költségeit és annak hasznát, és összehasonlítjuk a kettőt. Nyilvánvalóan akkor lesz értelme beruházni, ha a ráfordításaink megtérülnek, vagyis több lesz a hasznunk, mint a költségünk. Mint azt már korábban is láthattuk, az oktatásban való részvétel nem más, mint egy beruházás, csak ebben az esetben az emberi tőke gyarapítása a cél. A beruházás megtérülését, jövedelmezőségét a közgazdaságtanban költség-haszon elemzéssel vizsgálhatjuk, ezt fogjuk tenni most is.

Ebben a mérésben számba kell venni az oktatás összes költségét, vagyis az oktatás közvetett és közvetlen költségeit, valamint az ebből származó hasznokat. Költség-haszon elemzésnél minden esetben pénzbeli értékeket veszünk csak számításba, de ne felejtjük el, hogy a tényleges költségek és hasznok sok implicit értéket is tartalmaznak. Például ha valakinek örömet okoz az, hogy minél több ismerettel rendelkezik, az egy pénzben nem kifejezhető haszon, vagy ha valakinek az iskola távolsága miatt el kell költöznie otthonról, holott ő nagyon szeretett ott lakni, szintén nem pénzbeli költség lesz.

3.2. Kik szerepelnek az elemzésben?

Az oktatás költségeit és hasznait az egyén és a társadalom egyaránt viseli, illetve élvezzi. Ennek értelmében a költségeket egyéni, illetve társadalmi költségekre, a hasznokat pedig egyéni, illetve társadalmi hasznokra lehet bontani. Ezen belül fel szokás még bontani mind a költségeket, mind pedig a hasznokat aszerint, hogy közvetlenül, vagy közvetetten következnek-e az oktatásból. Így megkülönböztetünk még közvetlen, illetve közvetett költségeket és hasznokat is.

3.3. Az egyéni költségek

Az oktatás egyéni költségei közé soroljuk az összes olyan felmerülő költséget, amit egyértelműen az egyén visel. Nagyon fontos leszögeznünk azt, hogy itt csak olyan költségekről beszélhetünk, amik az oktatás során, emiatt keletkeztek. Nem lehet például költségként tekinteni a lakhatás díját, ha az egyén otthonról jár iskolába, hiszen ha nem járna iskolába, akkor is lakna valahol. Ez a költség tehát nem kizárólag az oktatás hatá-

sára merült fel. Mint arról már korábban is szó volt, az egyéni – csak úgy, mint a társadalmi – költségeket közvetlen, illetve közvetett költségekre bonthatunk.

3.3.1. Az egyén közvetlen költségei

Közvetlen költségnek nevezzük azokat a kiadásokat, amelyek közvetlenül érintettek a folyamatban, mint például magának a taníttatásnak a költsége, a tandíj, a beiratkozási díj, felszerelés költsége; az oktatási intézmény látogatásának költségei, amik lehetnek utazási költségek, kollégiumi vagy albérleti díjak; ruházkodás, egyszóval minden olyan költség, amit azért fizet a diák, hogy iskolába járhasson.

3.3.2. Az egyén közvetett költségei

Az oktatás közvetett költségei azok a költségek, amik nem kapcsolódnak szorosan magához az oktatási folyamathoz, inkább csak ebből kifolyólag adódnak. Ez nem más, mint az oktatás miatt elszalasztott munkabér, vagy más egyéb bevételi lehetőség. Ez a költség onnantól merül fel, hogy az egyén eléri a munkaképes kort, ami ma Magyarországon 16 év. Innentől választhat, hogy kikerül a képzésből és munkát vállal, vagy marad továbbra is tanuló státuszban, ekkor azonban keresete elmarad azoktól, akik ez előbbi választották. Ennél fogva szembesülnie kell választásának alternatívaköltségével is. Azt persze nem lehet pontosan megbecsülni, hogy mekkora ez a költség, hiszen nem ismert az egyén alternatív keresete. Az elveszett bevételeket a tényleges iskolában töltött időszakra kell számolni, amit átlagosan éves szinten 40 hétnek szoktak venni. Nem kizárt az sem, hogy valaki tanulás mellett részmunkaidős állást vállal, ennek bevételeit természetesen le kell vonni a közvetett költségekből.

3.3.3. Az egyéni nem pénzbeli költségek

A fent felsorolt kiadások mellett felmerülhetnek még olyan költségek is, amiket nem lehet pontosan számszerűsíteni. Ezek inkább eszmei értékeket képviselnek és az egyén belső értékrendjétől függenek. Az ilyen szubjektív költségek persze a költség-haszon elemzésben nem jelennek meg tételként, hiszen nagyon nehéz lenne tényleges értéket rendelni hozzájuk, arról nem beszélve, hogy ez az egyes szereplők részéről más és más lenne. Sokszor azonban meghatározó szerepet töltenek be döntéseinkben és komolyan befolyásolhatják továbbtanulási hajlandóságunkat. Például előfordulhat, hogy valaki nem megy el vidéki egyetemre állami támogatásos képzésben tanulni, mert számára nagy értéket képvisel a család vagy az ismerősök közelsége. Ebben az esetben

számára a pénzbeli hasznok sokkal magasabbak lennének, mint a költségek, ennek ellenére, ezek miatt a láthatatlan költségek miatt, mégsem él a lehetőséggel.

3.4. A társadalom költségei

Az imént felsorolt kiadások egy részére az állam támogatást adhat. Ilyenkor már társadalmi költségről beszélünk, hiszen a költségek adott részét az államon keresztül tulajdonképpen a társadalom vállalja át. Az oktatás társadalmi költségei mindig nagyobbak, mint az egyéni költségei, hiszen Magyarországon a közoktatás teljes mértékben ingyenes, emellett – igaz egyre korlátozottabb mértékben – a felsőoktatásban is létezik teljes állami tandíjtámogatás. Ezen kívül az oktatásban résztvevő egyén ugyanúgy a társadalom tagja, tehát az ő egyéni költségeit is magában foglalja a társadalmi költség. Hasonlóan, mint az egyéni, a társadalmi költségek is felbonthatók közvetlen és közvetett költségekre.

3.4.1. A társadalom közvetlen költségei

Itt ugyanazok a költségek jelennek meg, mint az egyén közvetlen költségei, de ebben az esetben ezeket részben vagy teljesen az állam vállalja át. Ide tartozik tehát a már korábban említett tandíj vagy kollégiumi díj és az összes olyan kedvezmény, ami a diákok számára igénybe vehető, mint például a kedvezményes buszbérlet. Az oktatásfinanszírozásnak több formája is létezik, ezeket azonban majd csak a következő fejezetben fejteném ki bővebben.

3.4.2. A társadalom közvetett költségei

A tanulás folyamán elszalasztott keresetek csakúgy, mint egyéni, társadalmi szinten is kiesést jelentenek, ez a társadalom számára közvetett költséget fog jelenteni. További költségként jelenik meg az oktatási intézmények adómentessége, ezek értékcsökkenése, illetve az elmulasztott bérleti díj. Ezeknek a költségeknek a pontos kiszámítása nem egyszerű feladat, sokszor nem áll elég adat a rendelkezésünkre. Az adómentességnél figyelembe kell venni, hogy az adóbevételek egy részét az állam oktatásra fordítja, vagyis az iskola által fizetendő adó egy része visszaforgna az intézményhez, ezért ez nem tekinthető költségnek.

Eddig beszéltünk az oktatás költségéről, most azt fogjuk megnézni, hogy milyen hasznokból részesülünk ezáltal egyéni, illetve társadalmi szinten.

3.5. Az egyén haszna

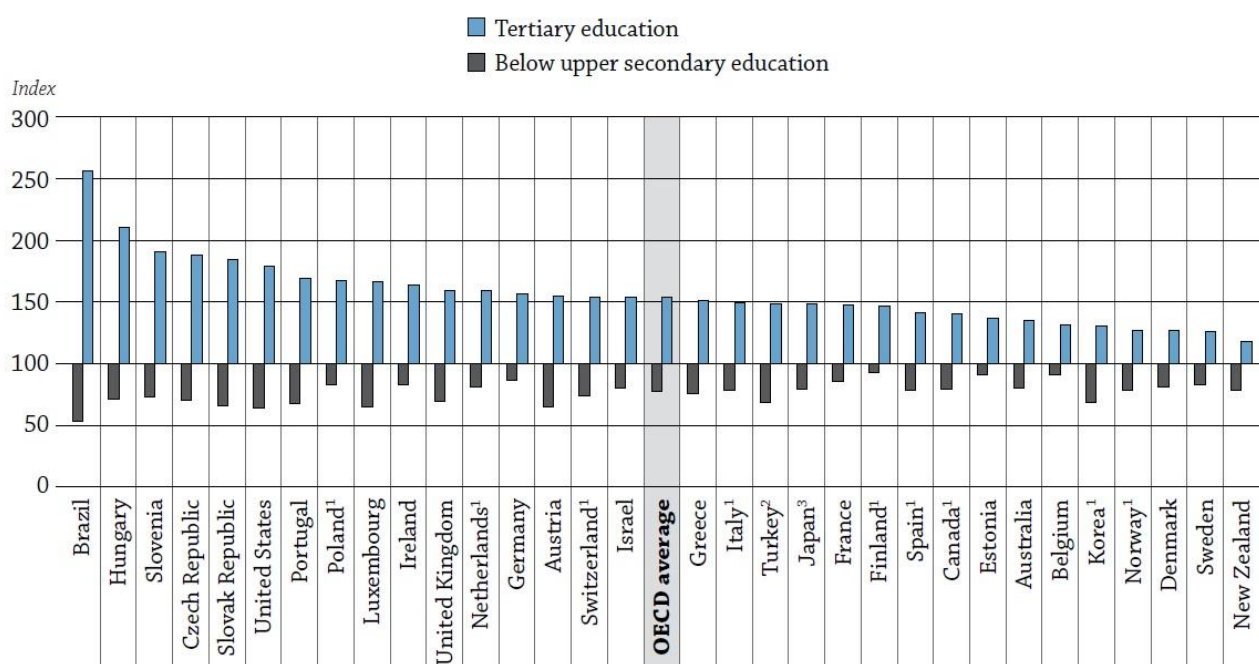
Az oktatás haszna leginkább a humántőke-többletből adódó termelékenységnövekedésén keresztül számszerűsíthető. Egyéni szinten tehát a legnagyobb hasznot a képzetlenek termelésénél magasabb termelési szint elérése jelenti, ami ez emberi tőke elméletek szerint magasabb jövedelmeket jelent. [Varga (1998)]

Ez a gyakorlatban is jól megmutatkozik, ha megfigyeljük az **2. ábra** értékeit. A táblázatban az OECD országok képzettségi szint szerinti többletjövedelmeit láthatjuk százalékos arányban, ahol a viszonyítási alap az érettségivel rendelkezők bére. Külön figyelmet érdemel, hogy ez a jövedelemprémium Magyarországon igen magas, több mint a csak érettségizettek átlagfizetésének a duplája.

Az OECD [2011] Magyarországi felmérései szerint az egyetemi vagy főiskolai oklevéllel rendelkezők átlagosan 80%-kal keresnek többet azoknál, akiknek nincs felsőfokú végzettségük. Ugyanezen kutatás eredményeiből azt is megállapították, hogy a felsőfokú végzettségűek legalább 40%-a keres dupla annyit, mint amennyi az érettségizettek átlagos bére.

Ez a jövőbeli többletjövedelem tehát az, amit első sorban számba veszünk, amikor arról kell döntenünk, hogy folytatjuk-e tanulmányainkat, bővítjük-e humántőkénket, és vállaljuk-e ennek jelenbeli költségeit.

2. ábra: Képzettségi szintek szerinti relatív keresetek a 25-64 éves korosztályban, az OECD országokban 2009-es, vagy későbbi adatok alapján (Középfokú képzettségük bére = 100%) [Forrás: OECD (2011), 138. oldal]

3.5.1. Az egyéni nem pénzbeli hasznok

Csak úgy, mint a nem pénzbeli költségek, a nem pénzbeli hasznok is alakíthatják humántőke-befektetési döntéseinket. A legkézenfekvőbb ilyen haszon, ha az oktatást egyszerűen fogyasztási jószágnak tekintjük. Ilyen esetben a szolgáltatás pusztá fogyasztása élvezetet nyújt az egyénnek, a tájékozottság és a felvilágosultság tehát hasznot és bizonyos esetekben előnyt jelenthet.

Feltételezhetjük továbbá azt is, hogy magasabb képzettség valószínűleg pozitív hatással van az egyén életmódjára is:

- Egy jó munkahelyi pozíció általában – a magas fizetésen kívül – jó munkahelyi feltételekkel is kecsegtethet, ami kellemes munkavégzést tesz lehetővé.
- A képzettebb emberek jobban odafigyelnek egészségükre, megelőzve az esetleges nagyobb problémákat, ami magasabb egészségügyi kiadáshoz vezetne.
- A jól informált vásárlók jobban megválogatják vásárolt termékeiket, így racionálisabb fogyasztókká válnak. Ez nem csupán saját hasznukra válik, de a piaci versenyt is segíti.

[Varga (1998)]

Szintén említésre méltó, hogy a magasabb kvalitás a gyakorlatban biztosabb jövőt jelent, vagyis kevésbé kell az egyénnek attól félnie, hogy nem tud elhelyezkedni, vagy esetleg elveszti állását és ez által munkanélkülivé válik. Magyarország esetében legalábbis ezt az 1. táblázatban található munkanélküliségi mutatószámok világosan alátámasztják. A táblázatban az elmúlt 10 évre visszamenőleg a magyarországi munkanélküliek számát láthatjuk 1000 főben. A következő oldalon található **1. táblázat** bármely sorát végignézve megfigyelhetjük, hogy a munkanélküliek száma a képzettség szintjével szorosan összefügg: a munkanélküliek száma a végzettség növekedésével egyre csökken. Amíg a tavalyi évben az általános iskola 8 osztályát végzettek az összes munkanélküli 27,3%-át tették ki, addig az egyetemi diplomával rendelkezők csupán 3%-át. Ez úgy gondolom, hogy igen szignifikáns és reprezentatív különbség, ami egyértelműen az oktatás újabb egyéni hasznát igazolja.

1. táblázat²: A munkanélküliek száma Magyarországon, a legmagasabb iskolai végzettség szerint. Az adatok 1000 főben értendők.

Év	Általános iskola 8. osztálya	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Összesen
2002	76,9	15,5	8,4	4,8	238,8
2003	74,2	17,4	9,6	3,5	244,5
2004	72,7	21,3	12,9	6,1	252,9
2005	84,7	26,1	15,3	7,7	303,9
2006	93,3	25,7	17,1	6,8	316,8
2007	94,0	22,4	18,6	6,7	311,9
2008	102,6	28,0	18,8	6,8	329,2
2009	125,9	33,1	28,2	9,3	420,7
2010	133,9	38,7	30,4	14,7	474,8
2011	127,8	40,7	31,3	14,1	467,9

3.6. A társadalom haszna

Nagyobb humántőke felhasználással adott technológia mellett nagyobb kibocsátás érhető el. Ennek köszönhetően nő a makrogazdasági jövedelem szintje és ez a társadalom számára haszon formájában jelentkezik. A magasabb jövedelemmel rendelkezők arányosan többet is adóznak, amit az állam szintén a társadalmi jólét növelésére fordíthat.

² Forrás: Központi Statisztikai Hivatal. [http://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf012.html, letöltve: 2012-02-27]

3.6.1. Az oktatás externális³ hatásai

A társadalom tagjainak tudása, műveltsége kihat a társadalom többi tagjára is. Ezek a hatások általában pozitív externáliaként jelentkeznek, ami tulajdonképpen nem más, mint a társadalom oktatásból származó, nem pénzbeli haszna. Ezek a hasznokat a társadalom tagjai közvetlenül és közvetett módon is élvezhetik. Itt közvetett mód alatt az állam kiadáscsökkenését vagy az állami bevételek hatékonyabb elosztását értem, ami így értelemszerűen az adókon keresztül az adófizető polgárookra is kihat.

Ilyen, a társadalom számára pozitív externáliák lehetnek:

- Jobb egészség, ezzel együtt csökkenő egészségügyi kiadások
- Kisebb államtól való függőség, az öngondoskodás elterjedése
- Kevesebb bűnözés és így a közbiztonságra fordított kiadások csökkenése
- Több jótékonykodás, segélyezés
- Új technológiák könnyebb honosítása
- Magasabb politikai illetve társadalmi aktivitás

Az itt felsoroltakon kívül persze számtalan további előnye lehet, ha egy ország területén nagy arányú képzett réteg él. Gondolhatunk egyszerűen csak arra is, hogy ha valakit jó érzéssel tölt el, hogy művelt közegben él. Ezeket azonban – mivel nem pénzszerűek – szintén ki kell hagyni a költség-haszon elemzésből.

[Varga (1998)]

Az elemzésből konkrét számszerűsítés nélkül is érezhető, hogy az oktatás társadalmi költsége magasabb, míg haszna alacsonyabb az egyéninél. Ennek bizonyításaképpen gondoljuk végig a magyar oktatási rendszert:

Magyarországon a közoktatás – mint arra neve is utal – teljesen ingyenes. A gyermekek óvodai, általános- és középiskolai képzését teljes egészében téríti az állam. A felsőoktatásban ugyan létezik költségtérítéssel képzési forma, amelyben a hallgató fizeti oktatása költségeit, de emellett a hallgatók egy részének ugyancsak az állam finanszírozza a képzését. Nem beszélve az egyéb juttatásokról, mint például ösztöndíjak, étkezési és utazási támogatások. Az oktatás költségei tehát nagyrészt az államot, ezen keresztül a társadalmat terhelik, a haszon nagy része viszont az egyénnél csapódik le.

---

³ Externália, más néven külső gazdasági hatás. Akkor lép fel, ha egy gazdasági ügylet, az azon kívül eső felekre is kihat. Ez a hatás lehet pozitív vagy negatív, attól függően, hogy hasznot, vagy költséget jelent az érintettek számára.

4. A felsőoktatás finanszírozása

4.1. Ki fizessen a diplomáért?

Az előző fejezetben láthattuk, milyen költségekkel és hasznokkal szembesülünk az oktatás révén. Felmerül tehát a kérdés, hogy ki és milyen mértékben kell, hogy finanszírozza az oktatást. Az egyén, aki megszerzett tudása révén magasabb fizetéshez és biztosabb jövőhöz jut? Vagy az államnak, aki az értékesebb munkából magasabb GDP-t realizál és a jobb minőségű humántőke-állomány miatt versenyképesebbé válik? Ez persze csak néhány haszon, amit az oktatás jelent, de nyilvánvalóan, ha racionálisan akarnánk dönteni azt mondanánk, hogy mindenki olyan mértékben fektessen az oktatásba, amennyit profitál belőle. Ám egy ilyen rendszer megvalósítása korántsem egyszerű feladat. A gyakorlatban figyelembe kell venni az externális hatásokat, illetve a felsőoktatással szemben támasztott társadalmi elvárásokat, alapelveket.

4.2. A felsőoktatás szolgáltatásának alapelvei:

A felsőoktatással kapcsolatban megfogalmazott fő alapelvek a következők:

- *Piaci szabályozás:* Fontos megkülönböztetnünk, hogy az oktatást *közjószágként* vagy *magánjószágként* kínálják, hiszen ebből következik, hogy a piaci viszonyok mennyire hatnak rá. A felsőoktatás finanszírozásának alapmodelljeit a 4.4. fejezet taglalja, itt mindig a magasabb szintű piaci szabályozást fogjuk előnyben részesíteni, mert a verseny motiválja a szereplőket és egyensúlyt teremt az árak és költségek tekintetében.
- *Pozitív külső hatások:* A társadalom többi tagja is élvezzi az oktatás pozitív externális hatásait.
- *Hatékonyság:* A ráfordítás és a keletkezett haszon aránya, ami többek között az egy tanárra eső diákok számával mérhető.
- *Esélyegyenlőség:* A társadalmi szolidaritás szempontjából nagyon fontos elv, azt jelent, hogy egyik diák továbbtanulási lehetőségei sem függhetnek annak anyagi vagy családi háttérétől.
- *Minőségfejlesztés:* mint minden más termelésnél és szolgáltatásnál, itt is nagyon fontos a minőség fenntartása, fejlesztése. Ehhez persze szükséges az intézmények differenciálódása.

[Temesi (2004)]

4.3. Az állam szerepvállalása

Tény, hogy az oktatásban nem volt mindig szó állami szerepvállalásról. A régi idők társadalmi rendszereiben sokszor csak a gazdagok és a nemesek juthattak magasabb szintű tudáshoz, illetve az olyan rétegek, akik képesek voltak megfizetni a drága magántanítókat. Emellett sok helyen a tudást az egyház birtokolta, és ingyenes oktatást is csak az egyház tagjai vehettek igénybe.

Az állami szerepvállalás a 19. században kezdett elterjedni és a 20. század modern társadalmában teljesedett ki. Persze eleinte csak a legalapvetőbb elméleti tudást lehetett megszerezni. Mára már a modern társadalmakban, és főként a jóléti államokban – hazánkat is beleértve – egyértelműen elfogadott az az alapvető elvárás, hogy az állam a közoktatást a diákok számára ingyenesen biztosítsa, valamint a felsőoktatás költségeire is támogatást adjon. A legnyomósabb érv emellett nem más, mint az oktatás pozitív externáliái.

Egy másik nagyon fontos ok, hogy az államnak eleget kell tenni a társadalom méltányossági és igazságossági elvárásainak. Eszerint társadalmi és jövedelmi helyzetű függetlenül mindenkinek azonos esélyeket kell biztosítani a tudás megszerzéséhez.

Fontos említést tenni arról is, hogy állami szerepvállalás nélkül valóban nem teljesülne az esélyegyenlőség feltétele, hiszen a diákok az oktatási költségeiket kétféle forrásból tudják fedezni: saját, vagy idegen forrásból. Saját forrás esetén a diák, saját rendelkezésre álló pénzéből finanszírozza a képzését. Ez lehet persze a családja pénze is, ha feltételezzük, hogy azt később nem kéri vissza gyermeküktől. A másik lehetőség, hogy hitel felvételére kényszerül, ami azonban ebben az esetben nagyon sok nehézségbe ütközik. Gondoljunk csak vissza a humán tőke elméletére! Az a tény, hogy a humán tőke elidegeníthetetlen, valamint, hogy élettartama megegyezik tulajdonosáéval, nagyon megnehezíti a hitelezést, hiszen így az nem vehető zálogba, nem foglalható le, tehát a hitelügylet nagyon kockázatosává válik. Az egyetlen fedezet az így felvett hitelre a későbbi megnövekedett kereseti lehetőségekből származó jövedelem lehet csak. Ennek pontos mértéke azonban nem ismert a hitelfelvétel pillanatában, minthogy az sem, hogy milyen távra húzódhat el a visszafizetés folyamata. Emellett persze az egyén élettartama is ismeretlen, hiszen előfordulhat, hogy korai elhalálozásból fakadóan nem tudja visszafizetni a felvett hitel összegét.

A fenti indokok miatt tehát nagyon kockázatos lenne a pénzintézeteknek ilyen típusú hiteleket nyújtani, ezért nagyon magas kamatokkal kellene a hitelfelvevőknek

szembesülniük. A megoldást itt is az állam szerepvállalása jelenti. Ha az állam a hitel-felvevők mellé áll és állami garanciát vállal a hitel visszafizetésére, a kamat nagymértékben csökkenthető, vagyis olcsóbbá és elérhetőbbé válik a hitelfelvétel. Így működik Magyarországon a hagyományos diákhitel intézménye is. [Németh (2008)]

4.4. A felsőoktatás finanszírozásának alapmodelljei

A fenti okok mind tökéletesen tükrözik, hogy az állam támogatása helyénvaló, hiszen ezzel csökkenthetjük az externális hatásokat. Fontos itt megjegyezni, hogy bár a pozitív externália elnevezés első hallásra valamiféle gazdasági szempontból hasznos dolgot sugall, a valóságban függetlenül attól, hogy pozitív vagy negatív externáliáról beszélünk, törekedni kell azok internalizálására⁴.

Másrésről pedig az is kiderült, hogy sok esetben, például az esélyegyenlőség feltételének megteremtésében egyenesen elengedhetetlen az állam hozzájárulása.

Mielőtt rátérnénk a Magyar felsőoktatásra, a következő néhány oldalon szeretném bemutatni a felsőoktatás finanszírozásának néhány *alapmodelljét*, majd megvizsgálni, melyikben miként teljesülnek a már korábban említett alapelvek. A modellekből láthatjuk majd, hogy az állam dönthet afelől, hogy a kínálati oldalt, vagyis a felsőoktatási intézményeket, vagy a keresleti oldalt, tehát a diákokat támogatja, ezen belül pedig különböző finanszírozási politikákat alkalmazhat. Ezek „jóságát” úgy fogjuk mérni, hogy megnézzük, milyen alapelvek érvényesülnek az egyes modellek alkalmazásánál. A modellek által teljesített alapelveket a **2. táblázat** foglalja össze.

4.4.1. Intézményfinanszírozás tandíjak nélkül

Elsőnek vegyünk egy olyan tiszta helyzetet, ahol minden oktatási költséget az állam áll, a diákoknak pedig teljes tandíjmentességet biztosít. Mint láthatjuk, ez egy kínálati oldali finanszírozás, hiszen az állam közvetlenül az intézményt támogatja. Ebben az esetben tehát az állam dönt a felől, hogy mely intézményeket kívánja fenntartani, és később ezeknek az intézményeknek a teljes működési költségét átvállalja. Mivel ebben a rendszerben nincsenek olyan normatívák, amik meghatározhatnák a finanszírozás mértékét, ezért ezt a felek közti megállapodás dönti el. Ez egy rövid távú alkufolyamat eredménye, amit a felsőoktatási intézmények lobbijereje is befolyásol.

---

⁴ Az externáliákat, más néven külső gazdasági hatásokat internalizálással, vagyis azok belsővé tételével lehet megszüntetni. Ez különféle adókkal illetve transzferekkel történhet.

Ebben az esetben kétség kívül teljesül az esélyegyenlőség elve, hiszen nincs tandíj, tehát az oktatás minden számára ingyenes, így azt a hátrányos helyzetűek is igénybe vehetik. Amennyiben az állam hajlandó teljes egészében átvállalni a felsőoktatás összes költségét, nyilván magáénak vallja azt az elvet, hogy az oktatás országos szinten rengeteg pozitív hatással bír, és ezekből a társadalom nagymértékben részesül. Így tehát ez a modell eleget tesz az externális hatások figyelembevételének, tehát teljesül ez az alapelv is.

Ugyanakkor mivel a szolgáltatást az állam állítja elő, és ennek teljes költségét ő fedezi, a felsőoktatás közjósággá válik, ami a piaci viszonyok megszűnését eredményezi. A másik nagyon fontos gondolat ezzel kapcsolatban, hogy itt a társadalom egésze téríti meg a társadalom egy kisebb részének a képzését, amely rész viszont ezáltal jobb helyzetbe kerül. [Temesi (2004)]

Ez leegyszerűsítve nem más, mint jövedelemátcsoportosítás a rosszabb helyzetben lévő, oktatásban részt nem vevő rétegektől a jobb helyzetben lévő diákok számára. [Németh (2008)]

A tandíj nélküli állami finanszírozás továbbá nem hatékony, hiszen mindenfajta piaci mechanizmust mellőz, ráadásul a minőség fejlesztésére sem ösztönzi az intézményeket, mert bármilyen normatív kritériumtól függetlenül, a finanszírozást csakis a bürokratikus alkufolyamatok befolyásolják.

Mindezt összefoglalva láthatjuk, hogy ez a fajta oktatásfinanszírozás az öt alapelvből csak kettőt, az esélyegyenlőségre és az externáliák figyelembevételére vonatkozó elvet teljesíti.

4.4.2. A normatív finanszírozás rendszere

Ez a rendszer voltaképpen nem sokban különbözik az előző rendszertől abban a tekintetben, hogy szintén nincs tandíj, és az oktatás teljes költségét megint csak az állam viseli. Szintén kínálat oldali finanszírozás lévén a támogatást itt is közvetlenül az intézmény kapja azzal a különbséggel, hogy a finanszírozás mértékét az egy hallgatóra jutó normatíva határozza meg. Az intézmény tehát ebben az esetben a hallgatók számának arányában kap állami támogatást, melynek mértékének meghatározásához immár az előző időszakokat is figyelembe vevő alkufolyamat vezet. A normatívák meghatározása rövidtávon igen nehéz feladat, így elmondhatjuk, hogy kialakulásuk hosszú távú alkufolyamat.

A modell az alapelvek terén is igen hasonlít az intézményi finanszírozás rendszeréhez. Az állam teljes támogatást nyújt, amit azért tesz, mert figyelembe veszi és elfogadja a pozitív gazdasági hatásokat. A diákoknak továbbra sem kell tandíjat fizetniük, ami egyenlő esélyeket biztosít minden társadalmi réteg számára.

Az előző modellel ellentétben viszont a normatív finanszírozás nagyobb hatékonyságra ösztönzi az intézményeket, hiszen ebben az esetben a támogatás az intézmény által felvett hallgatók létszámának arányában adja az állam. Ez azt jelenti, hogy minél jobban használják ki erőforrásaikat, minél több diák tanítását tudják vállalni, annál több pénz juthat az egyetem kasszájába. Bár ez a megoldás segíthet a hatékonyság javításában, bizonyos elvek háttérbe szorulhatnak. Ilyen finanszírozási rendszerben az intézmények „áteshetnek a ló túloldalára”, vagyis a jobb finanszírozás reményében túlvállalhatják magukat, több hallgatót vehetnek fel, mint amennyi képzéséhez elegendő eszközzel rendelkeznek. Ez a minőség romlásához vezethet.

A normatív finanszírozás tehát az intézményi finanszírozáshoz képest egy alapelven javít, nevezetesen a hatékonyság elvén, viszont a többi elv tekintetében nem történik változás, hacsak a minőség nem romlik.

4.4.3. A piaci alapú oktatásfinanszírozás rendszere

Ez a modell, mint ahogy azt a neve is tükrözi, teljes mértékben piaci alapokra fekteti a felsőoktatás mint szolgáltatás nyújtását. A korábbi modellekkel ellentétben itt nincs állami szerepvállalás, az oktatás minden költségét a diákok fizetik meg tandíj, illetve egyéb hozzájárulások formájában. A lényegen persze nem változtat, hogy a diákok saját, vagy szüleik pénzéből, hitelből, ösztöndíjból vagy támogatásból finanszírozzák ezeket a költségeket.

Vizsgáljuk meg, minként változtat ez a modell az alapelvek megvalósulásán: A rendszert jelen esetben teljes egészében piaci mechanizmusok irányítják, tehát az első alapelvünk ezzel teljesül. Az állam teljesen kívül marad az ügyleten, ez tehát azt jelenti, hogy nem veszi figyelembe az externális hatásokat. Nem teljesül tehát a pozitív hatások figyelembevétele. A hatékonyság szemszögéből vizsgálva azonban elmondhatjuk, hogy ez a megoldás a normatív finanszírozáshoz hasonlóan teljesíti az elvárásokat, hiszen részben ugyanúgy a diákok számának függvénye, hogy az intézmény mennyi tandíjbevételelt realizál. Ezen túlmenően modellünk nem csak a hatékonyság, de a minőség javítására is ösztönöz, hiszen az eddigi rendszerekkel szemben a kínálat helyett most a keresletre helyeződik a nagyobb hangsúly, így az intézmények versenyre kelnek egymás-

sal a diákokért. Ez beindítja az *intézménydifferenciálódás* folyamatát, ami teret ad a minőségi fejlődésnek.

Mint láthatjuk, a piaci folyamatok kijavítják a minőség ösztönzőinek hiányát, azonban az így kialakult rendszer a normatív finanszírozással szemben cseppet sem mondható méltányosnak. A modell nincs tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, akik nem tudják magukra vállalni az oktatás anyagi terheit. A szolgáltatás fogyasztásából tehát kizárhatók bizonyos egyének, nevezetesen akik nem képesek kifizetni annak díját. Ez a jelenség a magánjóságok egyik ismérve, ebben az esetben az oktatás magánjóság. Így nem teljesülhet az esélyegyenlőség elve, ami viszont az eddig felsorolt állami támogatásos rendszerekben jelen volt.

Amíg az állami finanszírozás első két modelljénél meg tudtuk állapítani, hogy a normatív finanszírozás jobb, mint az intézményi, hiszen eggyel több alapvetet teljesít, addig a normatív és a piaci alapú finanszírozás között ilyen módon nem tudunk különbséget tenni.

4.4.4. A kvázipiaci alapú oktatásfinanszírozás (állami tandíjtvállalás rendszere)

Ennek a modellnek a lényege, hogy ez előzőhöz hasonlóan itt is piaci alapokra helyezzük az oktatás finanszírozását. Az intézmények összes költségét most is a diákok által fizetett tandíj és egyéb hozzájárulás fedezi, amit azonban az állam részben vagy teljes egészében megtérít a hallgatóknak. Az oktatás tehát visszatért a közjóságok csoportjába, az állami támogatással bárki hozzájuthat, függetlenül attól, hogy milyen háttérrel rendelkezik. Ezzel az esélyegyenlőség teljesül, csakúgy, mint a pozitív külső hatások elismerése, hiszen emiatt vállal szerepet az állam. A diák választhat, hogy mely intézmény szolgáltatásait veszi igénybe, az intézmények pedig ebben az esetben is versenyeznek egymással, hogy minél magasabb diákszámot és több bevételt realizáljanak. Ez arra sarkalja őket, hogy fejlesszék szolgáltatásuk minőségét, teljesül tehát a rendszerben a minőségfejlesztésre való ösztönzés. Mivel azonban a választott egyetem felé fizetendő díjakat teljes egészében az állam téríti meg, az intézményeknek nem lesz érdekükben az erőforrások hatékony kihasználása, a diákok keresletében pedig nem fog olyan erősen megjelenni az ár mint befolyásoló tényező. Ezek alapján mondhatjuk, hogy sem a hatékonyság kritériuma sem pedig a piaci szabályozás elve nem teljesül a modellben. Összehasonlítva a piaci és a kvázipiaci finanszírozású modelleket arra a megállapításra jutunk, hogy a minőségfejlesztés kivételével – amit mindkét modell teljesít – a két modell inverze egymásnak. (lásd: **2. táblázat.**) [Temesi (2004)]

2. táblázat. A felsőoktatás finanszírozásának alapmodelljei
 (+ jel, ha teljesül, - jel amennyiben nem teljesül)

Forrás: [Temesi (2004), 38. o.]

	Alapmodellek			
Alapelvek	Intézményfinanszírozás (tandíj nélkül)	Normatív finanszírozás (tandíj nélkül)	Piaci rendszer (teljes körű tandíjfizetés)	Kvázpiaci rendszer (teljes körű állami tandíjátvállalás)
Piaci szabályozás	-	-	+	-
Pozitív külső hatások	+	+	-	+
Hatékonyság	-	+	+	-
Esélyegyenlőség	+	+	-	+
Minőségfejlesztés	-	-	+	+

Mielőtt áttérnénk a magyar finanszírozási rendszerre, figyeljük meg, hogy az oktatásfinanszírozás alapmodelljei közül bármelyiket is tisztán alkalmazva a 2. is látható hiányosságokkal kell szembesülnünk. Nincs az alapmodellek között olyan, ami minden elvárásnak, alapelvnek eleget tenne. Éppen ezért az országok a finanszírozási rendszerükbe ezek kombinációit építik be. Az oktatás finanszírozásának több pillérre állítása, vagyis több alapmodell, illetve ezek kombinációinak alkalmazása nagyban javíthatja az alapelvek teljesülésének esélyeit.

5. A magyar felsőoktatási rendszer

5.1. A magyar felsőoktatási intézményekről

„A felsőoktatási intézmény az e törvényben meghatározottak szerint az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység mint alaptevékenység folytatására létesített szervezet.” [2011. évi CCIV. törvény 2. § (1)]

„A felsőoktatási intézmény oktatási alaptevékenysége magában foglalja a felsőoktatási szakképzést, alapképzést, mesterképzést, a doktori képzést és a szakirányú továbbképzést. Az oktatási alaptevékenység körébe tartozó tevékenységet - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - kizárólag felsőoktatási intézmény folytathat.” [2011. évi CCIV. törvény 2. § (3)]

A magyar felsőoktatási képzést mintegy 70 erre jogosult intézmény látja el. Ezek méretüktől, illetve az intézményben folytatott képzési szinttől függően lehetnek egyetemek, vagy főiskolák. A hatályos magyar felsőoktatási törvény kimondja, hogy az intézmények működtetése, üzemeltetése a fenntartó feladata. A felsőoktatási intézmények fenntartójuk alapján kettébonthatók aszerint, hogy ezt a feladatot az állam, vagy más szervezet látja el.

- Állami intézmények: 19 egyetem, 10 főiskola
- Nem állami intézmények: 7 egyetem, 34 főiskola
ezek lehetnek:
  - Egyházi intézmények
  - Magán-, illetve alapítványi intézmények

[NEMFI (2011)]

A fenntartó tisztje dönten az intézmény létrehozásáról, és az alapító okiratban nyilatkozni annak alapfeladatairól és működési feltételeiről. Az intézmény működését az Országgyűlés hagyja jóvá. Az intézmény működéséhez szükséges vagyoni, tárgyi és személyi ráfordítások megállapítása és azok fedezése; a működés felügyelete; a jelentősebb átalakítások jóváhagyása; a tanári, gazdasági- és egyéb vezetői kinevezéseknek az oktatási miniszteren keresztül a köztársasági elnökhöz való felterjesztése szintén a fenntartó feladata. [Pálincás (2012)]

A felsőoktatási intézmények önálló gazdálkodó egységek, joguk bármely olyan gazdasági döntés meghozatalához, ami a működési alapelveit nem sérti, nem korlátozza az alapfeladatai ellátásában, illetve a közpénzek és az állami vagyon hatékony felhasználását nem veszélyezteti. [2011. évi CCIV. törvény, 86. § (1)]

Az intézmény ezen döntéseit annak Gazdasági Tanácsa határozza meg, melynek elnökét tervezetek szerint a jövőben az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter nevezi ki. [HVG (2011a)]

5.2. A felsőoktatási intézmények finanszírozása Magyarországon

A felsőoktatási intézmények finanszírozási szisztémája alapvetően két részre osztható: az állam által biztosított finanszírozási rendszerre és az egyetemek egyéb bevételeire. [Educatio (2010)]

A magyar felsőoktatási intézmények működésének feltételeit a *fenntartónak* kell biztosítania. Emellett az állam támogatást ad, melynek mértékét az éves költségvetésről szóló törvény határozza meg. Magáról a támogatási rendszerről a Kormány dönt. Az intézmények a költségvetési tervezetüket egy évre fogadják el. [2011. évi CCIV. törvény, 84. § (1)]

Mint ahogy arra már az előző alfejezetben kitértem, az intézmények fenntartója nem csak az állam lehet. Az államiak mellett léteznek egyházi, magán, vagy alapítványi tulajdonban lévő egyetemek, főiskolák is.

A fenntartó mellett az állam is beszáll a felsőoktatási intézmények finanszírozásába, a hatályos felsőoktatási törvényben, - 2011. évi CCIV. törvény - meghatározott módon. Az állami szerepvállalás okait leginkább az oktatás externális hatásaival lehet megmagyarázni, erről még korábban a **3.6.1.** fejezetben beszéltem bővebben. Az állami finanszírozás 3 csatornán keresztül jöhet létre:

- Normatív finanszírozás
- Pályázat útján elnyert támogatás
- Megállapodás útján nyújtott támogatás

[Educatio, (2010)]

Magyarországon a felsőoktatás állami finanszírozása normatív finanszírozás formájában történik, amire a következő fejezetben térek ki részletesebben. Ez sokkal hatékonyabb, mint a '90-es évek első felében működött intézményi finanszírozás rendszere, ahol a finanszírozás mértékét az egyetemek és az állam közti alkufolyamat határozta meg. Ez a megállapodás inkább az egyetemek lobbijétől függött, és nem tartalmazott ösztönzőket, hogy azok a célok, amelyekre az intézmények a támogatást megkapták valóban megvalósuljanak.

[Polónyi (2009)]

Pályázati támogatás megszerzéséhez az intézmény fenntartójának, vezetőjének pályázatot kell benyújtania az államnak. Ez általában egy bizonyos cél, esetleg elv támogatását hivatott finanszírozni, mint pl. ösztöndíjak kifizetése; diákok elhelyezése; kutatás-fejlesztési feladatok végrehajtása; kis létszámú szak fenntartása; esélyegyenlőség elősegítése; tehetséggondozói vagy tudományos diákköri tevékenység támogatása.

Megállapodás útján nyújtott támogatást a miniszter adhat az intézménynek. Ez szintén célirányos támogatás, amely eseti vagy speciális intézményi feladatok ellátásához; fejlesztési vagy beruházási célokra; drága berendezések üzemeltetésére; kiemelkedően teljesítő felsőoktatási intézmények támogatására; vagy egyéb tudományos tevékenység finanszírozására vehető igénybe.

Mindezek mellett a felsőoktatás finanszírozásának természetesen vannak nem állami összetevői is. Ezeket az intézmény gyakorlatilag piaci úton realizálja szolgáltatásai vagy egyéb üzleti tevékenységei révén. A legfontosabb ilyen jellegű bevétele a *tandíj*, hiszen az államilag támogatott helyek mellett az egyetemek költségtérítéssel helyeket is tartanak fenn, az egyetemen tanuló költségtérítéssel készülő diákok pedig tandíjat fizetnek az intézmény részére. A főiskolák, egyetemek oktatási szolgáltatásaik mellett bérbe adhatják fölös termeiket vagy üzemeltethetnek különböző létesítményeket. Ezek és az ehhez hasonló üzleti tevékenységek bevételei szintén az egyetem számláját gyarapíthatják. Emellett szóba jöhetnek még K+F vagy egyéb tevékenységből származó bevételek is. [Educatio (2010)]

5.2.1. A normatív finanszírozás rendszere

A normatív finanszírozás a magyar felsőoktatási finanszírozási rendszer egyik legfőbb pillére. Az adott évben oktatási célra fordított kiadásokat a már korábban említett Költségvetési Törvényben határozza meg az állam. Ennek az összegnek nagy részét normatív rendszerű intézményfinanszírozásként osztják szét a felsőoktatási intézmények között. A normatív finanszírozás rendszerét a Kormány állapítja meg, a felsőoktatási intézményeknek pedig igényelniük kell a támogatást, valamit be kell szolgáltatniuk az ehhez szükséges adatokat. A szisztéma lényege, hogy az intézményeket teljesítménybeli fejlődésre ösztönözze, hiszen a normatív finanszírozás nem más, mint egy teljesítményalapú támogatás. Minél inkább teljesíti egy intézmény az adott normatíva feltételeit, annál több juttatást realizálhat.

Normatív finanszírozás a Felsőoktatási Törvény szerint adható:

- a) hallgatói juttatások,
- b) képzési tevékenység,
- c) tudományos fejlődés,
- d) fenntartási feladatok,
- e) hallgatói sport,
- f) egyéb speciális feladatok finanszírozására

[2011. évi CCIV. törvény, 84. § (1)]

A normatív támogatás felhasználása kötött, a támogatás csak az adott normatíva nevében foglalt célra fordítható. [Educatio (2010)]

A hallgatói juttatások finanszírozásához nyújtott normatíva a Felsőoktatási Törvényben meghatározott, a hallgatóknak adható juttatások fedezetül szolgál. Az egyes intézményekre eső finanszírozás mértékét az állami képzésben részt vevő, hallgatói juttatásokra jogosult, más néven juttatásképes hallgatók létszáma alapján határozzák meg. A hallgatók számára nyújtott juttatások többek közt lehetnek ösztöndíjak; kollégiumi, diákszállási, lakhatási támogatás; doktorandusz ösztöndíj; tankönyv- és jegyzettámogatás.

A képzési normatíva a felsőoktatási intézmény képzési rendszerének működtetéséhez járul hozzá. A támogatás mértékének megszabásánál az intézményen tanulmányt folytató, állami támogatásban részt vevő hallgatók létszámát veszik figyelembe. A normatíva megállapítása az egyes képzések jellegétől függően eltérő lehet, de maximum 10%-kal csökkenthető, vagy növelhető. A képzési támogatásból finanszírozhatók a külföldi ösztöndíjak is, amennyiben ezek a tanulmányok az intézmény tanulmányi szabályzatában, illetve az erre vonatkozó állami szabályozásban foglalt feltételeknek eleget tesznek.

A tudományos célú normatíva támogatja az intézményekben a képzésekkel kapcsolatos kutatómunkák folytatását. A tudományos és kutatási célra fordított támogatás összege nem lehet kevesebb, mint az adott évben meghatározott összes képzési támogatás fele. Az így rendelkezésre álló összeg 50%-át az intézmények között, azok kutatási tevékenységeit figyelembe véve kell szétosztani. A fennmaradó összeg az intézmény által kutatói munkakörben foglalkoztatottak létszáma és teljesítménye alapján oszlik meg az egyetemek, illetve főiskolák között.

A fenntartói normatíva az állami felsőoktatási intézmények fenntartási, üzemeltetési költségeihez való hozzájárulás. Az ilyen jogcímen rendelkezésre álló összeg szín-

tén nem lehet kevesebb az összes képzési támogatás 50%-ánál. A támogatást az állami intézmények az ott tanuló állami támogatásos képzésben részesülő hallgatók száma és a hallgatók számára jutó alkalmazottak létszáma alapján állapítja meg a Kormány. [Educatio (2010)]

5.3. Aktuális változások és tervezetek a magyar felsőoktatási rendszerben

Dolgozatom utolsó részeként szeretnék említést tenni néhány, a felsőoktatásban nemrég bekövetkezett változásról, amelyek véleményem szerint rövidtávon befolyásolhatják a felsőoktatás intézményi szerkezetét és hatással lehetnek a magyar humántőke-állományra.

5.3.1. Az állami finanszírozás megreformálása

A 2012-es felvételi eljárásban nagy változások történtek az államilag támogatott helyek egyes területeken való elosztásában. A Kormány ezt a döntést a felsőoktatás és a munkaerőpiaci igények összehangolásával indokolta. Az új rendszer az informatikai, műszaki és természettudományi képzések támogatása felé nyit, ami azt jelenti, hogy a támogatott helyek 70%-át ezek a területek kapják, szemben a korábbi 48%-kal. [MTI (2012)]

Ez számokban kifejezve annyit jelent, hogy például a gazdasági képzések – ami az utóbbi időben a legnépszerűbbnek bizonyultak – a reform előtt 4900 támogatott helyet kínáltak, ez mostanra 250-re csökkent. Részösztöndíj ezen a területen nincs. Hasonlóképpen járt a jogi képzés is, itt 100 támogatott helyre adhatják be jelentkezésüket a diákok. Szintén csökkent a társadalomtudományi terület támogatása is, itt az ösztöndíjas képzésre jogosultak száma 2100-ról 1000 főre csökkent.

A műszaki, természettudományi és informatikai szakokat egyértelműen nyilváníthatjuk a reform nyerteseivé. Műszaki területeken 4300-an, az informatikai szakokon 950-en részesülhetnek kedvezményes képzésben, ezen belül pedig rendre 2200-an és 400-an teljes ösztöndíjjal, vagyis ingyen. Kevéssel ugyan, de nőtt az orvosi, fogorvosi és gyógyszerész képzésre is az állami hozzájárulással felvehetőek száma is. [Kovács (2012)]

5.3.2. A részösztöndíjas képzés és a hallgatói szerződések

Az új, megváltozott Felsőoktatási Törvény értelmében minden magyar állampolgárnak jogában áll tanulmányait állami finanszírozással végezni. Az államilag támoga-

tott helyek számát és képzési területek közötti megoszlását a mindenkor Kormány határozza meg. A magyar felsőoktatásban a hallgató költségviselés formája szerint lehet:

- a) magyar állami ösztöndíjjal támogatott hallgató
- b) magyar állam részösztöndíjjal támogatott hallgató
- c) önköltséges hallgató

[2011. évi CCIV. törvény, 46. § (1)]

A régi törvényhez képest a 2011. évi CCIV. törvény, azaz az új Nemzeti Felsőoktatási Törvény kétfajta állami támogatást különböztet tehát meg. A NEFMI által kibocsátott hallgatói szerződésekről szóló anyagban szerepel, hogy csak a felvételi eljárásban legalább 240 pontot szerzett hallgatók vehetnek részt valamelyik felsőoktatási rendszer képzésén. Azok a hallgatók, akik az állami ösztöndíjas képzésről csak kevés ponttal maradnak le, állami részösztöndíjas képzésben tanulhatnak. Az állami ösztöndíjas hallgatók teljes állami támogatást élveznek, a részösztöndíjjal felvett diákok pedig képzésük 50%-ára kapnak állami hozzájárulást.

A hallgatói szerződésekről szóló rendeletet 2012. január 19-én hagyta jóvá a Kormány. [kormany.hu (2012)]

Az állami ösztöndíjas vagy részösztöndíjas hallgatók a szerződés aláírásával válnak jogosulttá a képzésükhöz szükséges állami támogatásra. A hallgatói szerződés magában foglalja a támogatásban részesülő hallgatók kötelezettségeit. Ennek értelmében a hallgatónak a képzési idő maximum másfélszerese áll rendelkezésére az oklevele megszerzéséhez, amennyiben ez nem történik meg, köteles a Magyar Államnak visszafizetni a képzésére költött összeg 50%-át.

Ha a hallgató oklevelet szerez, az azt követő húsz évben köteles az állami ösztöndíjjal vagy részösztöndíjjal töltött idő kétszeresének megfelelő ideig hazai munkaviszonyt folytatni. Ez jelentheti azt, hogy magyar joghatóság alatt álló munkáltatónál helyezkedik el, vagy magyar joghatóság alatti vállalkozási tevékenységet folytat. Ellenkező esetben képzése teljes, a jegybanki alapkamat +3%-kal növelt költségét köteles visszafizetni az államnak.

[NEMFI (2012)]

A „röghöz kötés” néven elhíresült rendelet mellett kétség kívül éppoly nyomós indokok állnak, mint ellene. Magyarországon ugyanis magas a külföldre kivándorló diplomások száma. Ez legmarkánsabban talán az orvosképzésben jelentkezik, hiszen ezen a területen a legmagasabbak a tandíjak és ezzel egy időben itt van a végzettség legmagasabb kivándorlási aránya is. A HVG forrásai szerint a Pécsi Tudományi Egyete-

men végzett diákok nagyjából 30-40%-a keres külföldön munkát. Ez az arány igen magas, csak úgy, mint képzésük költsége is, ami a hat évre eléri a 13 millió forintot. [HVG (2011b)]

Tekintve, hogy az orvosi, fogorvosi, illetve gyógyszerészképzésen államilag támogatott tanulók száma idén 1511 fő volt, a jövő évi keret pedig 1800 főben van maximálva, ilyen mértékű kivándorlás mellett az államnak súlyos veszteségei keletkeznek. Egész egyszerűen nem térül meg az a beruházás, amit az állam a jövőbeni haszon – például az egészségügyi rendszer fenntartása vagy adóbevételek – érdekében eszközöl.

Sok érv szólhat természetesen a hallgatói szerződések ellen is. Ezek közül talán a legfontosabb a szabad munkaerő-áramlás korlátozása, illetve gondot jelenthet az is, ha az illető keres, de nem kap munkát Magyarországon. A munkavégzés lehetőségét a szerződés ugyanis nem garantálja.

6. Összefoglalás

Dolgozatom célja a felsőoktatási rendszerek, ezen belül a magyar rendszer finanszírozásának feltárása volt. Választ kerestem arra a kérdésre, hogy miért is fontos a felsőoktatásba fektetni, akár az egyén, akár a társadalom szempontjából. Ahhoz, hogy az oktatás egyéni, illetve társadalmi hasznát jobban megérthessük, a humántőke-elmélettel kezdtem meg vizsgálódásomat. Erre ezért volt szükség, hogy bizonyosságot szerezzek az emberi tőke közgazdasági értelemben vett hasznosságáról. A fejezetből kiderült, hogy a humántőke mennyiségi növekedésével a termelésben értéktöbblet keletkezik, vagyis a humántőke-beruházás megtérül.

Az oktatás, ami a humántőke növelését közvetlenül célzó folyamat, nem más mint egy beruházás, aminek hozamából és pozitív hatásaiból a diák és a társadalom többi tagja is egyaránt részesül. Ebben az esetben a szereplők akkor járnak el igazságosan, ha az oktatás költségeit közösen vállalják. Nagyon nehéz azonban megállapítani, hogy kinek és mennyivel kellene hozzájárulni a rendszer működéséhez. Ahhoz, hogy megtudjuk, kik és milyen formában részesülnek a felsőoktatás jótékony hatásaiból, és milyen érvek állnak amellett, hogy a felsőoktatást támogassák, meg kellett vizsgálnom a képzés költségeit és hasznát külön az egyénre és külön a társadalomra vetítve.

E két szereplő között természetesen nem csak a költségek és hasznok megtestesülése jelent különbséget, de mindkettő más csatornán keresztül finanszírozhatja az oktatást. A különböző finanszírozási módokat finanszírozási alapmodellek segítségével vizsgáltam. Megnéztem, hogy ezek a modellek az egyéni és a társadalmi elvárások, alapelvek közül mennyit, és hogyan teljesítenek, és ezzel egyidejűleg kitértem az egyes modellek hátrányaira is. Ezzel a módszerrel megállapítottam, hogy az alapmodellek egyenként kevésbé hatékonyak, mintha egy kombinált finanszírozási modellt alkalmaznánk. Az ilyen kombinált modellek egyik lehetséges fajtáját a magyar oktatási rendszeren keresztül mutattam be.

Magyarország felsőoktatás-finanszírozási rendszerének ismertetését és a különböző finanszírozási csatornák számbavételét az új Felsőoktatási Törvény alapján végeztem. A jelenleg is zajló felsőoktatási reformokra való tekintettel, szakdolgozatom zárásaként említést tettem néhány, a közelmúltban történt változásról illetve tervezetről, amely a felsőoktatás finanszírozására irányul. Hogyan befolyásolják ezek a módosítások rövidtávon a felsőoktatás egyéni finanszírozásának rendszerét? Mi lesz a nagymértékben csökkentett támogatású területeken működő felsőoktatási intézmények sorsa? Befo-

lyásolják-e majd ezek a döntések hazánkban a képzett munkaerő arányát? Ezekre a kérdésekre a rendelkezésre álló adatok szűkössége miatt sajnos majd csak idővel kaphatunk választ.

Hivatkozásjegyzék:

Becker G. (1993): Human capital. The University of Chicago Press, Chicago and London

Hegedűs L. (2004): A humántőke közgazdasági megközelítése, in *A magyar tudományos akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének XIII. évi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai*. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza

Németh A. O. (2008): A finanszírozása, in *Gazdasági kormányzás* (szerk.: Bod Péter Ákos, Báger Gusztáv). Aula Kiadó Kft.

Polónyi I. (2009): A finanszírozási rendszer sajátosságai a felsőoktatásban, in *Intézményi menedzsment – Szemelvények kiemelt témakörökben* (szerk.: Hrubos – Török). Műegyetemi Kiadó, Budapest

Sikora G. (2000): Humán erőforrások gazdaságtana. Bíbor Kiadó, Miskolc

Smith A. (1992): A nemzetek gazdagsága. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest

Temesi J. (2004): Felsőoktatás-finanszírozási koncepciók az oktatáspolitikai döntések és a közgazdasági megfontolások tükrében, in *Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban* (szerk.: Temesi József). Aula Kiadó Kft., Budapest

Varga J. (1998): Oktatás-gazdaságtan. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest

Internetes források:

Educatio (2010): A magyarországi felsőoktatás finanszírozásának jogi háttere – Szempontok az ágazati mutatószámrendszer kialakításához. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/AVIR/felsookt_finanszirozás_jogi_hatter.pdf,
letöltve: 2012-04-22

HVG (2011a.): Megmarad a Corvinus, szigor vár a diplomázókra – íme Hoffmann terve, http://hvg.hu/itthon/20111018_nyilvasnos_felsooktatasi_koncepcio

- HVG (2011,b): A Pécsen végzett orvosok harmada külföldre megy,
http://hvg.hu/karrier/20110105_kulfold_pecsi_orvostanhallgato, letöltve: 2012-04-24, letöltve: 2012-04-24
- Kormany.hu (2012): Elfogadták a hallgatói szerződésekről szóló rendeletet,
<http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/oktatasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elfogadtak-a-hallgatoi-szerzodesekrol-szolo-rendeletet>, letöltve: 2012-04-24
- Kovács Á. (2012): Kihirdették a tandíjakat: 150 ezer és egymillió között a slágerszakokon, <http://www.origo.hu/itthon/20120120-felsooktatas-allamilag-finanszirozott-keretszamok-es-az-onkoltseges-kepzes-arai.html>
- MTI (2012): Széll Kálmán Terv 2.0 - Oktatás: kiemelt cél a műszaki és természettudományi képesítések arányának jelentős növelése,
<http://www.mti.hu/Pages/news.aspx?newsid=193338&lang=hun#193338>, letöltve: 2012-04-24
- NEMFI (2011): Felsőoktatási intézmények Magyarországon.
<http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/felsooktatasi-intezmenyek>, letöltve: 2012-04-21
- Pálincás J. (2012): A magyar felsőoktatás finanszírozásáról, in Polgári szemle, 7.évf. 5-6.sz.
http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=16&page=0, letöltve: 2012-04-20